

**МАЙНОВЕ СТАНОВИЩЕ ВЕРХІВКИ ВИСЛУЖНОГО
ДВОРЯНСТВА НАПРИКІНЦІ ХVІІІ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ
ХАРКІВСЬКОГО НАМІСНИЦТВА)**

Як відомо, в Російській імперії класний чин був важливим елементом соціального статусу. Як зазначав Л. Шепелев, саме класами чинів вимірювалося місце особи у суспільстві [4, с. 23]. Разом з тим, соціальний статус окремого дворянина залежав не лише від чину, а й від заможності, походження тощо. Так, на думку Б. Миронова, дворянство, з урахуванням майнового становища, можна поділити на три страти – нижча, середня та вища. Нижча страта складалась із безпомісних та малопомісних дворян, які мали менше 20 ревізійних душ; середня – з середньпомісних, які володіли від 21 до 100 душ; вища – з власників великих маєтків, з кількістю душ більш як 100. При цьому корпоративні права місцевих дворян і ступінь їх участі в управлінні напряму залежали від їх матеріального становища. Право займати будь-яку посаду у дворянському самоврядуванні отримували лише ті з дворян, які мали річний прибуток не менше 100 крб. Це значило, що дворянин повинен був мати не менше 20 душ, оскільки в 1780-і рр. середній оброк складав 5 крб. сріблом з ревізійної душі [2, с. 86-87].

У даному дослідженні ми, на основі записів у родовідній дворянській книзі Харківського намісництва, спробуємо визначити, наскільки матеріальне становище чиновника або офіцера залежало від його чина. Родовідна книга в цьому сенсі відкриває великі можливості для дослідника, оскільки містить інформацію як про чин, так і про кількість ревізійних душ, якими володів дворянин. Нами було проаналізовано записи у третій частині родовідної книги, до якої було записано «осьмикласное дворянство», тобто верхи вислужного дворянства – осіб які мали чини від VIII класу і вище.

Серед 118 дворян, внесених у 1786-1799 р. до третьої частини родовідної книги, 98 отримали дворянство згідно із власними штаб-офіцерськими чинами (решту склали особи, які надали докази служби предків у відповідних чинах). Спробуємо з'ясувати матеріальне становище цих дворян (див. таблицю).

Матеріальне становище дворян, внесених до третьої частини родовідної книги у 1786-1799 р.

Класи відповідно до «Табелю про ранги»		майнове становище			
		безпомісні	мало- помісні	середньо- помісні	велико- помісні
V	військові	-	-	-	1
	статські	-	-	1	-
VI	військові	-	1	1	1
	статські	-	-	1	-
VII	військові	1	1	-	2
	статські	-	3	3	2
VIII	військові	7	20	20	10
	статські	5	9	7	2
всього		13	34	33	18

З таблиці видно, що частка безпомісних і малопомісних серед «осьмикласного» дворянства була досить великою (48%). При цьому малопомісними дворянами часом були особи з досить високим суспільним статусом і значними заслугами. Так, кавалер орденів св. Георгія і св. Володимира прем'єр-майор Дмитро Євстратович Маркович мав лише 12 ревізійних душ, а отже вважався малопомісним дворянином. Також відмітимо, що чимало дворян потрапили до категорії великопомісних і середньопомісних завдяки ревізійним душам, які були отримані в придане, або придбані шляхом

купівлі. Так, статський радник Василь Іванович Крамаренков спадковими ревізійними душами не володів, проте мав 46 «покупных крестьян» [3, арк. 283]. Золочевський поміщик прем'єр-майор Пилип Іванович Подгоричані-Петрович не мав ані «покупных», ані «наследственных», ані «пожалованных» кріпаків, проте отримав в придане за донькою капітана Олексія Куликовського Ульяною 157 ревізійних душ [3, арк. 227].

Визначаючи залежність між чином і майновим становищем дворянина необхідно слід вказати і на випадки, коли швидкі та успішні кар'єри були підкріплені міцними матеріальними позиціями та впливовістю роду. Так, Максим Михайлович Боярський, син колишнього полковника Охтирського козацького полку, мав 214 ревізійних душ, і в свої 25 років вже встиг вийти у відставку в чині секунд-майора [3, арк. 19; 1 с.387]. Охтирський поміщик Федір Іванович Марков у 24 роки вже мав чин підполковника і був кавалером ордена св. Георгія. Цей дворянин мав у спільному володінні зі своїм молодшим братом відставним секунд-майором Василем «обоего пола тысяча четьреста девяносто четьре души». Згаданий Василь Іванович Марков, крім того, отримав у придане за своєю дружиною, грузинською княжною Марією, «обоего пола четьреста семьдесят шесть душ» [3, арк. 198-199].

Отже, із записів у родовідній книзі стає очевидним, що соціальний статус дворянина далеко не завжди відповідав його матеріальному становищу. Разом із тим, заможність та впливовість тієї чи іншої дворянської родини досить часто визначала успішність кар'єри її представників.

Література

1. Еліта Слобідської України. Списки козацької старшини 60-х рр. XVIII ст. / [передм., упоряд. С. П. Потапенко]. – К., Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2008. – 496 с.
2. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII–начало XX века): Генезис личности, демократической семьи,

гражданского общества и правового государства: [В 2-х тт.]. / Миронов Б. Н. – СПб: Дмитрий Булавин, 1999. – Т. 1. – 518 с.

3. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, відділ колекцій рідкісних видань і рукописів. – Родовідна дворянська книга Харківського намісництва. – Ч. 3. – 344 с.
4. Шепелев Л. Е. Титулы, мундиры, ордена / Шепелев Л. Е. – Ленинград: Наука, 1991. – 224 с.